

INTIMIZIRANO PRIPOVIJEDANJE FIZIONOMIJE RATNE POVIJESTI DVA ZAVIČAJA U ROMANU GODINA BEZ PROLJEĆA, AUTORA ADNANA REPEŠE

Azemina Krehić

Onda kada nam se učinilo da su se u bosanskohercegovačkoj književnosti iscrpili svi oblici i načini za opisivanje ratne prošlosti, pojavljuje se novi Repešin roman, koji jednim, sasvim jednostavnim jezikom, prikazuje sav besmisao rata i njegovu tragiku. Naviknuti smo da se u domaćim ratnim romanima akcentiraju najvažniji, prijelomni događaji ili da se piše na apstraktan način o načelnom stradavanju jednog naroda, dok Adnan Repeša odvažno bira ispovijednu, ich formu, te čitaocu na taj način pruža povjerenje i uvjerljivo mu govori o onome što je zapravo predstavljalo njegovu ratnu svakodnevicu. Autor je s prethodna dva romana *Svojta* i *Iza šutnje su planine* skočio udalj, i to na powellski način, i moralo se desiti pomno traženje i osluškivanje Glasa koji će da se odrazi i progovori u *Godini bez proljeća*, a time postigne još veći domet. Ni ovaj put, Repeša nije razočarao.

Roman otpočinje autorovim obraćanjem preminuloj prijateljici Nermini, i ona je, zapravo, sve vrijeme prisutna, hoda kroz njegov roman i promatra sve što se zbiva oko autora nakon njene smrti. To je jedini momenat fikcije u ovom djelu - Nerminina prisutnost, i to zapravo 'opravdava' Repešinu odmaknutost od sebe u trenucima ratnih gubitaka i svakodnevnih nicanja novih strahova koji će vremenom konvertirati u traume. I na ovakav način je istaknuta osobenost ovog romana, jer je pisan jednostavnim, pitkim jezikom, progovarajući trivijalnosti svakodnevnice, dok je današnja ratna književnost, odnosno književnost koja se odmaknula od rata na makar trideset godina (ali još uvijek je ratna), podložna očitoj fikcionalizaciji ratne stvarnosti i iskustava.

Godina bez proljeća sastoji se iz dva dijela. Prvi dio se tiče izbjegličkog iskustva u malom gradu u Zapadnoj Hercegovini, Ljubuškom, u kojem je autor boravio šest mjeseci, a topos drugog dijela romana jeste Blagaj. Oba mjesta su male sredine, povijesno bitne, po mnogo čemu slične, ali utoliko i različite. U Ljubuškom Repeša proživljava mnoge lijepe trenutke kojima treba biti obilježena svaka mladost; prva zaljublivanja, odlaske na Baščine na rijeci Trebižat, upoznavanje novih ljudi... Ali, iako atmosfera djeluje skladno, ipak postoje brojna pitanja koja se provlače kroz izrečeno, ali i ono o čemu se šutjelo; ubistvo djevojke u blizini stana u kojem je živjela, ubistvo Blaža Kraljevića, zamršeni odnosi među članovima obitelji, među susjedima, tjeskoba. Tjeskoba kao velika zvijer koja se nadvila nad Buturovicom i koja ga sačeka kada se uspne iz grada prema Gožulju, da ga podsjeti na sve ono od čega bježi a što ga neminovno stiže.

Dok čitamo drugi dio romana, kojem je radnja u Blagaju, još smo intimniji sa autorom. Upoznaje nas sa svojim prijateljima, priča nam o ljudima koji su tu došli kao izbjeglice, koji beru korov da bi prehranili porodice, psu koji pohlepno pase travu, uvodi nas u svoju kuću, upoznajemo njegove ukućane, njihove navike, tajne, snalažljivost u oskudici, darežljivost, škrtost... Ali, kako je roman otpočeo sa smrću, tako je smrt neka konstanta skoro do samog kraja. Spominje smrt magarca, smrt djevojke koja s kamenom gazi u duboku rijeku, na samom kraju smrt Miralema kojem je granata pala u odrinu dok je sjedio u dvorištu.

Iako je već naglašeno autorovo izmicanje stvarnosti, mnogi dijelovi svjedoče onoj tranziciji (koja je na početku spomenuta) straha i nemoći u traume:

/Od dana kada je djevojka s kamenom u naručju pošla niz rijeku, vodu donosim s drugog izvora. Mjestu gdje sam ranije punio kanistere više ne prilazim. Zato što uvijek zamišljam kako beživotno djevojčino tijelo iznose na asfalt i ondje ga polažu na leđa okrenuto. U sivi komad asfalta utisnut je obris tijela odjevenog u crvene pantalone krojene od lana i bijelu mušku majicu širokih rukava. To je slika koje se teško oslobađam i potreban mi je novi izvor kako bih krenuo iz početka./

/Stajao sam u haremu kada je Miralem položen u mezar. Svi njegovi drugovi iz Palerma bili su tamo. Nakon dženaze nisam otišao kući, nego sam ostao stajati na ulici. Odande sam gledao u pravcu harema. Humka zemlje kao potvrda da se smrt ne misli predomisli./

Prilikom čitanja romana *Godina bez proljeća*, prisjetila sam se da mi je slična osjećanja izazvao roman Alberta Camusa, *Kuga*, i da bi se između ova dva djela itekako mogla povući paralela. Ti romani jesu pisani drugačije, pri tome je *Kuga* zapravo hronika koja opisuje fiktivnu epidemiju kuge, ali i u njemu kao i u Repešinom romanu, opisane su sudbine ljudi koji se pokušavaju nositi sa sveprisutnošću bolesti, tjeskobe i smrti u zatvorenom gradu. I dok je negdje na svijetu plameni oganj iz kojeg odjekuju krici koji mole za pomoć, na drugoj strani svijeta vlada bezumna ljudska (?) šutnja o koju se ti krici odbijaju. Stoljeće *rata* ili *stoljeće straha*, kako je 20. vijek nazvao Albert Camus, kao da se preslikava na svako naredno stoljeće.

Rat je uvijek aktualan u nekom dijelu svijeta, ljudska patnja i gubici su neminovni, i sve je to naizgled, ali i u jezgri – iracionalno i apsurdno, no svijet se ne mijenja, mir ne traje. A čovjek traga za smislom i odgovorima riječima Alberta Camusa:

/Kad bukne rat, ljudi kažu: „To neće trajati, to je preglupo!” Rat je zacijelo „preglup”, ali to ne smeta da ne bi trajao. Glupost je uvijek uporna, svijet bi to primijetio kad ne bi uvijek mislio samo na sebe./

Repešin roman *Godina bez proljeća*, kao i *Kuga* Alberta Camusa, jesu romani sa intimističkim posvetama svemu onome što se naziva životom, ali su od onih, rijetkih romana koji se mogu čitati bilo gdje i služiti univerzalnoj ljudskoj patnji i stradanjima. Kada bi jedan Palestinac, u ovome trenu, čitao Adnanov roman, on bi ga zasigurno čitao kao da se radi o njegovoj svetoj zemlji i njegovom proživljavanju smrti oko sebe. *Godina bez proljeća* prije svega drugog jeste *oslobađanje*. Repeša se nastoji osloboditi barem dijela svojih trauma i to je jedna od najvećih misija njegovog pisanja. Kada bi znao da će brisanjem svake smrti, svakog ranjavanja i svake nemoći i oskudice iz ovog romana, uspjeti vratiti u život jednu po jednu osobu, zaliječiti rane tjelesne i duševne, nahraniti psa i otjerati groznicu od magarca, vjerujem da ni on sam ne bi našao za svrsishodno postojanje ovog djela.

Koliko god teške trauma bile autoru za nositi, bit će zanimljivo pratiti tijek i nove načine upisivanja rata u Repešinu književnost, jer on već sada jeste majstor jezika koji s jednostavnošću postiže ono najveće što je moguće postići u prozi, i već je sasvim jasno da ovom romanu vrijeme može samo pomoći, a nikako naštetiti.

